

Fakta:

Kriterier för dödshjälp

- ◆ Patienten har gjort en frivillig, välinformerad och noggrann övervägd begäran, antingen direkt eller genom ett livstestamente.
- ◆ Patientens lidande, som kan vara fysiskt eller mental, måste bedömas vara hopplöst och outhärdligt.
- ◆ Inga rimliga alternativ för att mildra lidandet ska stå till buds.
- ◆ En oberoende bedömning ska göras av en annan läkare.

KÄLLA: LÄKARTIDNINGEN

Fakta:

Dödshjälp

- ◆ **Aktiv dödshjälp:** Läkare ger patienten en dödlig dos läkemedel.
- ◆ **Läkarassisterat självmord:** Läkaren skriver ut en dödlig dos läkemedel, men patienten själv intar det.
- ◆ Man talar också om **passiv dödshjälp**. Dessa begrepp har olika tolkningar, men oftast menar man utebliven eller avbruten livsuppehållande behandling.

UNDANGÖMD. Samtidigt som fler och fler får dödshjälp i Nederländerna är döden undanträngd ur medvetandet – den som letar efter en kyrkogård i centrala Amsterdam får leta länge.

**Text
och foto:**
INGER ALESTIG
inger.alestig
@dagen.se
08-6192451

Över 5000 fick

dödshjälp förra året

Varje år ökar antalet fall i Nederländerna – som nu diskuterar dödshjälp för barn

AMSTERDAM, HAAG, UTRECHT. **Över 5000 människor fick dödshjälp förra året i Nederländerna – och nu diskuterar man om även barn och de som är trötta på livet ska få hjälp att dö. Dagen har besökt landet som var först i världen med en lag om eutanasi, och där antalet fall ökar med i snitt 15 procent per år.**

**– Barmhärtigt, säger dödshjälpsförespråkarna.
– Förfärligt. Lagen får en allt vidare tolkning, säger motståndarna.**

De bilder av Nederländerna som ska locka turister till Amsterdam, Haag och landsbygden är fyllda av livsglädje: blommande tulpaner, goda ostar, väderkvarnar och pittoreska hus. Landet har också gjort sig känt för sin förkärlek för en stark och liberalistiskt färgad individualism. Människor kan röka hasch och marijuana på "rök-kaféer" och prostitution är tillåten. Var och en ska få bestämma själva hur man vill leva, menar många holländare.

En mindre känd sida av landet handlar om sätet att hantera döden. Den som letar efter en kyrkogård i Amsterdam får leta ganska länge. Långt från centrum ligger S:t Barbaras kyrkogård. Här samsas kristna kors med hjärtan, leksaker, plastfigurer och blommor. Döden verkar undangömd, men ändå är den märkligt närvarande. Brottet mellan kristet präglad land och sekulärt-liberalt land syns tydligt både på kyrkogårdar och i själva lagstiftningen. Nederländerna var först i världen med att tillåta aktiv dödshjälp 2002.

Nästan alla jag talar med under en vecka i Nederländerna har egna starka erfarenheter som en grund för sitt engagemang för eller emot den dödshjälp som nu har funnits i 13 år. Det handlar om en far som sövts ner i terminal sedering utan att någon blivit informerad, om en svårt dement mamma som ville dö, om en far som valde eutanasi – och om en dement svärmoder som ändå verkar tycka om livet. Känslorna är starka och åsikterna många. En sak är alla ense om: antalet fall av eutanasi ökar för varje år som går.

Fördöms av internationell läkarorganisation

Belgien följde snart Nederländernas exempel, liksom Luxemburg och Schweiz. Eutanasi är också tillåtet i några amerikanska delstater, men läkarnas världsorganisation World Medical Association WMA fördömer fortfarande (2013) eutanasi och kallar det oetiskt. Men den liberala parlamentsledamoten Pia Dijkstra är stolt över att hennes parti drev på för att införa lagen om eutanasi i Nederländerna.

– Vårt parti satte de här frågorna på agendan re-

SPRUTA ELLER PILLER. De flesta holländare som får dödshjälp dör av en injektion, medan andra själva äter en dödlig mängd piller. FOTO: TT

dan på 1970-talet. Men det var först på 1990-talet när kristdemokraterna inte längre hade majoritet som vi kunde få igenom lagen, berättar hon när jag träffar henne i Andra kammarens pampiga lokaler i Haag.

"Ingår i en läkares plikt mot sin patient"

Pia Dijkstra är medlem i det liberala partiet D66 och hennes specialitet är vårdfrågor och etik. Hennes engagemang i dödshjälpsdebatten fick näring genom en egen erfarenhet.

– Min mamma blev dement. Så jag vet hur desperat man kan bli som familj. Hon sade hela tiden: "jag vill dö." Men eftersom hon inte hade skrivit ner något om sin vilja, fanns det ingenting vi kunde göra för henne.

Pia Dijkstra tycker att utformningen av lagen runt eutanasi som den blev i Nederländerna i stort har fungerat bra. Egentligen, förklarar hon, är den en undantagslag som skrevs för att skydda läkare från att bli åtalade vid eutanasi. Fyra kriterier måste uppfyllas (se faktaruta) för att läkaren ska kunna sätta igång en eutanasi-process. Hon tycker inte att lagen skapar ett "sluttande plan".

– Det är aldrig fråga om ett sluttande plan. Jag har inte mött någon läkare som säger att det blir lättare att utföra med tiden. Varje fall av eutanasi är svårt.

Pia Dijkstra tycker att eutanasi ingår i en läkares plikt mot sin patient. Att antalet fall av dödshjälp ökar för varje år ser hon inte som ett problem – ökningen beror helt enkelt på att folk numera känner till lagen. Det är snarare ett problem att lagen tolkas för snävt, tycker hon.

– I början användes lagen mest för cancerpatienter i livets slutskede. Men lagen var menad att vara mer än så, säger hon och nämner ALS och människor som är förklarade som grupper som bör omfattas av lagen. Hon tycker också att den mycket väl kan användas för människor med psykiatriska sjukdomar, även om dessa fall kan vara svårare att hantera, liksom fall av demens.

Pia Dijkstra återvänder gärna till begreppet

barmhärtighet under vårt samtal. Det är också det ord hon använder, när jag ber henne ge sitt främsta argument för dödshjälp. Hon betonar att lagen stöds av 80 procent av holländarna.

En del av dessa holländare engagerar sig också mer aktivt till stöd för dödshjälp. Hela 166 000 holländare är medlemmar i den privata organisationen NVVE, som driver opinionsarbete och också står bakom kliniken Levensindekliniek. Hit vänder sig patienter som velat få eutanasi av sin husläkare, men blivit nekade. Levensindekliniek, som funnits i tre år, gör en andra bedömning och ger dem en ny chans att få sin vilja igenom – dock gäller förstas fortfarande lagens kriterier. Kliniken är egentligen inte en klinik eller ett sjukhus, utan ett kontor.

Sänder ut dödshjälpteamb

Ett mycket anonymt kontor, ser jag när jag kommer till adressen nära Leidseplein i centrala Amsterdam. En enkel metallskylt vid dörrklockan säger att jag har hamnat rätt. Direktorn Robert Schurink möter mig inne i lokaler som påminner vagt om en bank eller juristbyrå.

På Levensindekliniek arbetar ett 30-tal personer. Här i Amsterdam finns huvudkontoret, och i Haag finns ytterligare ett kontor. Från Haag sänder man, om eutanasi beviljats av en av klinikens läkare, ett av de 44 mobila team som utför eutanasi i människors hem. Varje team består av två personer, en sjuksköterska och en läkare, som sedan ger dödlig injektion (totalt dog 5033 på det sättet i Holland förra året) eller låter patienten själv inta medlen (242), eller en kombination (31). Levensindekliniek har egna läkare, dock arbetar de flesta deltid.

– Kliniken startade för tre år sedan på initiativ av vår organisation. En del läkare är fortfarande tveksamma inför att utföra eutanasi första gången. Då kan vi hjälpa dem, säger Robert.

Han tycker att utländska medier och utländska läkare har en felaktig bild av vad som sker i Nederländerna.

– Innan eutanasi godkänns och utförs har man många möten med patienten och familjen. Det är en mycket noggrann och mycket professionell process. Bilden utomlands är att vi tar folk från gatan och ber dem ligga ner, och sen säger "vi kan hjälpa dig"!

Även han instämmer i att fallen ökar med i snitt 15 procent per år, men betonar att förra året var ökningen bara 10 procent.

– Det är fyra fall per hundra dödsfall i Nederländerna som dör genom eutanasi. Förra året fick vi över 1000 förfrågningar hit, och vi utförde 232 fall av eutanasi. Så de flesta dör på annat sätt.

Robert är själv läkare, och

Vänd ▶

dokument

Över 5000 fick dödshjälp förra året

DÖDSHJÄLP SKONTOR. Bakom denna anonyma front håller organisationen NVVE till, som utför dödshjälp och är en viktig opinionsbildare i frågan. Robert Schurink (till höger) leder arbetet.

FOTO: CLEIS NORDFJELL

"Folk vill ha det – det är mitt

► Fortsättning

han engagerade sig i NVVE efter att hans far dog.

– Min far begärde och fick eutanasi 1994. Jag var där, och det var en så vacker process och så professionellt utfört. Vi fick ta adjö. Han kunde ha levt i kanske tre dagar eller tre veckor till, med mycket smärta. Jag är glad att han valde eutanasi. Och jag undrar: vem kan vara emot det? Alla borde få sluta sina liv där de vill sluta det.

"Unga människor är precis som vuxna"

De som är kritiska till lagen menar att den i dag får en allt vidare tolkning. Det håller Robert Schurink inte med om.

Nederländerna befinner sig, säger Robert Schurink, i en fas 2-debatt. Han säger att han är glad över att man fått en lag, och att man i flera länder nu diskuterar om man ska införa en liknande lag.

Jag berättar om diskussionerna i Sverige från i somras, när journalisten Harald Norbelie krävde en utredning av frågan om dödshjälp. Men säger att det ändå är mycket svårt för mig som svensk att förstå varför Nederländerna har valt den väg man valt – en väg som resulterat i ett för varje år ökande antal fall av eutanasi.

Robert Schurink säger att han "förstår att människor med kristen bakgrund" har problem med eutanasi, men liksom Pia Dijkstra ser han snarare ett behov av att utvidga lagen. Just nu utreder en

Carla Dik, kristdemokrat.

Esmé Wiegman, kristen opinionsbildare.

Läs mer på sid 2:

Sverige bör inte ta efter Nederländerna

kommission frågor som bland annat rör eutanasi för dementa, psykiskt sjuka och för barn.

– Barnläkare kämpar med frågan om dödshjälp och vård i livets slutskede för barn under 12 år. En tioåring kan till exempel inte få eutanasi. Men unga människor som är svårt sjuka är precis som vuxna. De kan bestämma själva om de vill ha eutanasi eller ej – efter att ha talat med föräldrarna.

Frågan som många vill ha svar på enligt Robert Schurink är om det inte är så att man borde kunna få dödshjälp när man helt enkelt tycker att man levt klart.

– Hälsoministern tittar på detta också i en utredning som kallas "När ditt liv är över". Det är ett nytt fenomen. Vi ser att när många blir väldigt gamla, kommer den här frågan upp. Den är redan här. Och vi måste förhålla oss till den frågan. De passar inte in på kriterierna, så de kan inte få hjälp.

Ett självmordspiller för hela befolkningen

Han pratar också om ett kontroversiellt förslag, "Drions piller" – ett förslag från en politiker om att varje holländare ska ha rätt att köpa och inneha ett självmordspiller.

– Vår organisation kommer att föreslå ett experiment med ett "sista-viljan-piller". Men det finns vissa svårigheter med "egenhändigt utförd eutanasi" – doktorer måste ordinera medicinen, apoteken ska distribuera det, och medicinen är inte tillåten i Holland. Innan detta kan legaliseras är det lång väg kvar, säger han.

Men i grunden är många av NVVE:s medlem-

mar positiva både till tanken på rätten till ett självmordspiller och till tanken på att barn under 18 år ska ha rätt att begära eutanasi. Robert Schurinks främsta argument för eutanasi handlar om folkvilja.

– Folk vill ha det. Det är mitt argument, säger han.

Lagen tänjs till att omfatta psykiskt sjuka

"Barmhärtighet" och "folkviljan" är alltså de argument som används för att försvara lagen om eutanasi. När jag möter motståndarna till dödshjälpen, ger de en annan analys både av vad som hänt i Nederländerna och hur begreppet barmhärtighet används.

– Förespråkarna för dödshjälp använder sig gärna av ord som "barmhärtighet" och den typen av vokabulär, som ju faktiskt är lånat från kristen tro, säger kristdemokraten och parlamentsledamoten Carla Dik, när jag möter henne på ett kafé i Utrecht.

Carla Dik är, till skillnad från Pia Dijkstra, mycket oroad över utvecklingen i Nederländerna. Hon menar att lagen i dag tänjs så att den omfattar allt större patientgrupper, som psykiskt sjuka och människor med demens.

– Det som händer är att om ett fall av dödshjälp till en psykiskt sjuk person eller en patient med demens blir godkänt av den granskningskommitté som alltid granskar varje fall av eutanasi, då ser andra doktorer att "aha, de fick igenom det – då kan jag också göra det ..."

Carla Dik säger att hennes parti röstade nej till

NY KARAKTÄR. Det livsbejakande Amsterdam har gått till dödsbejakande.

Professor varnar för utvecklingen

Professor Theo A Boer hoppade av från en av de kommittéer som övervakar dödshjälpsförfarandet i Nederländerna - nu varnar han för utvecklingen.

Theo A Boer är professor i etik vid ett universitet i Groningen i Nederländerna. Under nio år var han medlem i en av de fem kommittéer som på statens uppdrag övervakar dödshjälpsförfarandet i Nederländerna.

Theo A Boer.

Han säger att han trots en viss skepsis trodde att det bästa för landet vore en lagstiftning i ett läge där detta hade stöd bland befolkningen, om en sådan lag kunde efterföljas på ett vist och respektfullt sätt. Men i dag är han kritisk till utvecklingen. Han pekar bland annat på det faktum att siffrorna fortsätter att öka och att antalet självmord också ökar i landet varje år.

– För tio år sedan låg antalet eutanasi fall klart under 2 000. Förra året var det hela 5 300 fall. Det är ingen tvekan om att siffran i år är över 5 000. Givet det faktum att dödligheten totalt sett är stabil, betyder detta att det i dag är ett av 25 dödsfall i Nederländerna som är konsekvensen av aktivt dödande där en läkare är inblandad, antingen genom eutanasi (ungefär 95 procent) eller genom assisterat självmord (5 procent), säger han.

Ses som första steget

– På grund av dessa siffror, och även av andra skäl, har jag inte längre den förtröstan jag en gång hade. "Rätten till vår död"-förespråkare ser inte den holländska lagen som en respektfull kompromiss, utan som ett första steg mot mer radikalt uttalade rättigheter.

Det har det skett ett paradigmskifte under de senaste tio åren. Begreppet "en värdig död" har kommit att bli synonymt med eutanasi eller assisterat självmord. Och för en stor del av holländare har eutanasi blivit det sätt att dö

som är det enda acceptabla sättet att dö för cancerpatienter.

Organisationen NVVE, som arbetar för att skapa acceptans för dödshjälp, pekas ut som en av de krafter som driver på utvecklingen.

– NVVE visar inga tecken på att bli nöjda förrän ett dödspiller erbjuds till alla som önskar att dö, säger han.

Dödshjälp som en rättighet - inte undantag

Theo A Boer pekar också på det oroande i att allt fler patienter med psykiatriska diagnoser eller demens får dödshjälp. Han menar att lagen om dödshjälp troligen skapar sin egen dynamik, och att opinionen tenderar att se dödshjälp inte som ett undantag, utan som en rättighet. Själv vill han se en annan utveckling:

– Låt oss koncentrera oss på orsakerna till att människor vill ta sitt liv, på hopplöshet, ensamhet, och oförmåga att klara av dålig hälsa och den känsla av förlorad självständighet som ligger bakom stora delar av den efterfrågan som finns på dödshjälp, säger han.

– Staten bör ge omvårdnad och skydd i stället för att aktivt döda medborgare – det bör de inte ens göra om detta efterfrågas.

Fakta: Opinionsbildande organisationer

Organisationer och partier som arbetar med frågan om eutanasi:

♦ **NVVE** (Nederländse Vereniging voor een Vrijwillig Levensende) har

166 000 medlemmar och 150 volontärer. Påtryckningsgrupp för dödshjälp i Nederländerna, som öppnat en mobil klinik i Haag dit man kan vända

sig om husläkaren inte vill ge eutanasi. Kliniken har 44 mobila team som arbetar över hela landet.

♦ **NPV** - en patientorganisation

på kristen grund med mottot "Om-sorg om livet". NPV startade för 30 år sedan och man har lokalavdelningar i hela landet. Organisationen arbetar bland annat med

frågor som rör eutanasi, palliativ vård och abort.

♦ **D66** - ett liberalt demokratiskt parti. Självbestämmande och valfrihet är centrala frågor.

♦ **Christian Union** (Kristna unionen) - ett konservativt kristet parti, som samlar både protestanter och katoliker.

argument"

lagen 2002, och skulle göra det även i dag. Samtidigt säger hon att hon kan förstå dödshjälp till svårt cancersjuka i livets slutskede på ett mänskligt plan - men hon kan inte godta det.

Carla Dik betonar att hon inte menar att lidande är sänt oss av Gud eller önskvärt på något sätt. Men hon ser helst att Levensindekliniken stänger, "det är mycket märkligt ställe". Istället vill hon se en satsning på god palliativ vård - något som hon menar att Nederländerna varit dåliga på. Hon tror att detta till en del hänger ihop med Nederländernas ja till dödshjälp.

Förespråkar god vård i livets slutskede

Senare samma vecka träffar jag Esmé Wiegman i Amsterdam. Hon är direktor på NPV, en opinionsdrivande kristen patientförening som arbetar mot dödshjälp och i stället förordar god palliativ vård.

Esmé Wiegman tror inte att lagen kommer att ändras inom överskådlig tid. Det som oroar henne mest just nu är inte heller själva lagskrivningarna, utan hur de praktiseras.

– Min största farhåga är att eutanasi blir svaret på allting. För allt kan ju utvecklas till "outhärdligt lidande", som är ett av kriterierna. Du är ledsen för att du har förlorat din dotter, eller för att du har en depression. Om vi bara fokuserar på outhärdligt lidande tänker vi på ett svar som är döden, och inte på livet. Döden kan aldrig vara svaret i god hälsovård!

Esmé Wiegman tror att Nederländernas acceptans för eutanasi hör ihop med att tankarna på en stark individuell autonomi som växte sig starka i samhället på 1960- och 1970-talen. Men den "fria vilja" som

man åberopar är svår att tala om när det gäller till exempel psykiskt sjuka eller dementa, säger hon.

– Bland förespråkarna för eutanasi talas det också om barmhärtighet. Men vad är barmhärtighet? Jag återvänder ofta till Bibelns berättelse om den barmhärtiga samarien. Samarien lämnade inte mannen att dö - han tog honom med sig och gav honom god vård!

Människovärdet bli relativt

En stund senare är jag ute på gatan. Ett kvarter bort är folkvimlet livligt, det fikas och shoppas och spårvagnar plingar, cyklar rusar förbi. Men livsglädjens Amsterdam har för mig fått ett dimstråk av sorg. Är det bara när vi är här, mitt i aktiviteten, som vårt liv är värdefullt? Både Carla Dik och Esmé Wiegman pekar i sina resonemang på vad det innebär för ett samhälle att se bara det friska och aktiva som värdefullt.

– Hur ser vi på människor med demens? Människor med psykiska sjukdomar? Ekonomiska problem? Kan vi ge alla dessa tröst? För mig, för oss, är varje liv värdefullt, säger Carla Dik.

Esmé Wiegman lyfter fram de mänskliga rättigheterna:

– I vårt samhälle är värde relaterat till vad du gör. Ditt jobb. Din status. Och till hur du ser ut. Men jag menar att det som FN pekade på i sin deklaration av mänskliga rättigheter är mycket viktigt. Detta dokument skrevs efter andra världskrigets fasor. Det var då dokumentet kom till - ett dokument där man säger att du har ett värde därför att du är människa. Punkt, säger Esmé Wiegman.

Dagen i nästa vecka

De vill tala om livshjälp i stället för dödshjälp